

VÁCLAV SCHUSTER:

Doložka nejvyšších výhod v hospodářském vývoji poslední doby.

Obchodní politika československé republiky hned od počátku přijala klausuli nejvyšších výhod za podklad své smluvní politiky ve správném poznání, že zásada nejvyšších výhod jest pro vývozní stát nejprospěšnější. Integrovaná doložka nejvyšších výhod jest účinným průkopníkem liberální politiky obchodní a usnadňuje mezinárodní obchod, přiznávajíc snížení celní sazby, povolené státu jednomu, veškerým smluvním státům, zachovávajícím stejnou zásadu. I celně-technicky znamená bezpodmínečná doložka nejvyšších výhod podstatné usnadnění a zjednodušení, neboť se pak používá jednotné sazby na zboží různé provenience. Celní režim našeho státu poskytuje v obchodních a celních smlouvách dosud uzavřených všeobecně nejvyšší výhody. Je samozřejmo, že stát, který poskytuje nejvyšší výhody všeobecně bez vzájemnosti, je vůči státu, který nestojí na tomto stanovisku, předem v nevýhodě, ježto za výhody, které požaduje od druhého státu, musí činiti ústupky, kdežto druhému státu případnou bez jakéhokoliv ústupku všechny další výhody, poskytnuté třetím státům smluvní cestou. Doložka nejvyšších výhod, která od šedesátých let minulého století stala se podstatnou součástí veškerých obchodních smluv, obsahuje ujednání, že každý smluvní stát má nárok, aby druhý smluvní stát s ním nenakládal nepříznivěji, než se státem třetím, tudíž, aby všech výhod, které takovému třetímu státu byly nebo budou přiznány, dostalo se beze všeho též druhé smluvní straně. Klausule nejvyšších výhod jest buď pozitivní, ujednají-li se, že smluvní státy se zavazují poskytnouti druhé smluvní straně všechny výhody, které jeden z nich poskytne některé třetí mocnosti, neb negativní, stanoví-li se, že s příslušníky druhého státu nebude nakládáno hůře, než s příslušníky některého třetího státu. Doložka nejvyšších výhod může zahrnovati celou řadu předmětů, vyplývajících ze vzájemného styku států a jejich příslušníků. V první řadě týká se vzájemné výměny zboží a otázek s ní souvisejících, tedy úpravy vzájemného dovozu, vývozu, prů-

vozu a poplatků (cel), jež je při tom zapraviti. Kromě toho může však doložka nejvyšších výhod platiti pro jiné otázky vzájemného nakládání s určitými právy příslušníků smluvních států. Zejména lze podle zásady nejvyšších výhod upraviti: pobyt, usídlení příslušníků druhého smluvního státu, nabývání pozemků, nakládání s movitým a nemovitým majetkem právními úkony všeho druhu, právo na provozování živností, právo provozovati obchody všeho druhu přímo nebo prostřednictvím prostředníků jednotlivců neb ve společnostech, právo na zřizování obchodních odboček, právo před úřady a soudy země, zapravování dávek, daní a poplatků, ustanovení o nakládání s akciovými společnostmi, se společnostmi pojišťovacími, ustanovení o vojenské službě a nuceném převzetí úředních funkcí v soudnictví, neb v obecním zastupitelstvu, nakládání s obchodními cestujícími a jejich vzorky, otázky dopravní, plavební a jiné věci. Nám jde o otázku nejvyšších výhod v režimu dovozním, vývozním a průvozním, a obzvláště v režimu celním. V starších smlouvách platila zásada přesné reciprocitě pro celní slevy a obdobné poplatky, dle níž povolovány výhody smluvní jen za stejné ústupky, jako ve smlouvě Spojených států amerických s Francií z 6. února 1778 a v jiných obchodních smlouvách. Teprve později objevovala se doložka nejvyšších výhod, a to buď ve velmi volné stylisaci jakéhosi povšechného závazku a jen se vztahem na výhody ve smlouvě již povolené, anebo pouze pro určité druhy zboží. Teprve hnutí za svobodný obchod v letech šedesátých minulého století zdokonalilo a zevšeobecnilo doložku nejvyšších výhod jako znamenitý prostředek ku propagaci svobodného obchodu. Československá obchodní politika po převratu z r. 1918 vycházela z hlediska podobného. Valná část československého průmyslu, ba i některá odvětví zemědělská pracují pro vývoz. Umístiti výrobní přebytky vývozem jest nutkavým úkolem čsl. hospodářské politiky. Kdyby se nepodařilo výrobní přebytky vývozem umístiti, byla by podvrácena aktivita naší bilance obchodní i platební a nastaly by nepříznivé důsledky z toho plynoucí. Musila si tudíž čsl. obchodní politika přátí dalšího rozvoje ve směru ke svobodnému obchodu, anebo alespoň k odstraňování nejtěžších překážek obchodu mezinárodního a spatřovala právem ve všeobecné, integrální zásadě nejvyšších výhod nástroj k postupnému uvolňování mezinárodního obchodu. Nebyla však

doložka nejvyšších výhod jak svrchu vzpomenuto ve starších dobách nikterak všeobecnou a bezpodmínečnou. Ve starších smlouvách bývalo povolení nejvyšších výhod omezeno a ještě smlouva francouzsko-britská z 23. ledna 1860 původně vztahovala nejvyšší výhody jen na druhy zboží v ní vyjmenované, teprve později byly dodatečně na všechny export rozšířeny. Dohody o vzájemném povolení nejvyšších výhod tvořily již za starších dob a tvoří i nyní výhradný obsah některých obchodních smluv po stránce celně politické, což v éře, v níž převládala tendence ke svobodnému obchodu, anebo později za mírné ochranné tendence velmi značná stabilita poměrů na podkladě obch. smluv dlouhodobých, nebylo pocítováno jako porucha, ač nesporně klausule nejvyšších výhod jest pro stát ve smluvní politice nehybný daleko prospěšnější než pro stát, jenž mnoho obchodních a celních smluv uzavírá a obnovuje, neboť všech dalších ústupkův, jež tento povolí, dostane se ihned a bez náhrad všem jeho kontrahentům. Klausule nejvyšších výhod doznávala stále přesnější, výraznější a zcela bezpodmínečné stylisace, n. př. ve smlouvě Rakousko-Uherska s Německem z r. 1891, anebo v obch. smlouvě Rakousko-Uherska s Ruskem z r. 1906, v níž se praví: „Každá výhoda a každé usnadnění, každé osvobození a každé snížení dovozních cel, obsažené v autonomním tarifu nebo ve smluvních tarifech, které jedna neb druhá strana smluvní povolí mocnosti třetí ať trvale nebo dočasně, ať bez náhrady anebo za kompensaci, rozšíří se bezprostředně a bezpodmínečně, bez výhrad a bez kompensací na produkty země a výrobky průmyslové strany druhé“. Leč již na sklonku XIX. století ozývají se hlasy proti všeobecné platnosti bezvýhradné a bezpodmínečné doložky nejvyšších výhod a hlasy ty se později zesilují. Zdůrazňují se nesnáze, jež zásada nejvyšších výhod působí v režimu dovozním, vývozním a průvozním, zejména v režimu celním. Namítá se, že všeobecná doložka nejvyšších výhod překáží žádoucí větší specialisaci smluv celně tarifních. Za platnosti zásady nejvyšších výhod musí míti vyjednávači o obchodní a celně-tarifní smlouvu stále na zřeteli, že celní slevy vzájemně povolené, nepřipadnou jen druhé smluvní straně, nýbrž i všem ostatním státům, s nimiž uzavřena byla, nebo bude smlouva obchodní s klausulí o nejvyšších výhodách. Je potřebí vždy uvážiti, s kterou soutěží se setkáváme na trhu druhé smluvní strany

a to zda s tamní domácí, či s cizozemskou a v jaké míře. Tu jest důležitou otázkou, jakého významu je pro nás domácí trh druhé smluvní strany, na němž právě uzavřením výhodné celně-tarifní smlouvy lze docílití snížení celních sazeb, zlepšení našich odbytových možností. Žádati a uplatňovati slevy v celně-tarifní smlouvě s určitým státem právě v těch průmyslových odvětvích, které setkávají se výhradně jen se soutěží jiných států v něm, nebylo by jistě vždy účelné, ježto konkurenční relace následkem důsledků klauzule o nejvyšších výhodách zůstává oproti konkurenční schopnosti ostatních států nezměněna. V přítomné době zvláště se ukazuje na překážku, již tvoří všeobecná zásada nejvyšších výhod, pomýšlí-li se na stanovení preferenčního celního režimu pro soubor několika států. Postupující vlna ochranná, zvýšené celní překážky, zákazy a kontingentování dovozů, stále nové překážky mezinárodního obchodu, zesílené nutnou ochranou měny v době hospodářské krise a nejistoty, vše to podněcuje ke kritice integrální zásady nejvyšších výhod, jež vyrostla v éře příznivé volnému obchodu. Vývoj děl se po světové válce jinak než bylo v našem obchodně politickém zájmu a všeobecná integrální klauzule nejvyšších výhod, jež měla býti způsobitím nástrojem k uvolňování mezinárodního obchodu, a dříve takovýmto nástrojem skutečně byla, v přítomné době stává se důsledkem své integrální platnosti často i překážkou východiska z nebezpečného obchodně-politického zmatku dneška. I nepoměr největšího počtu evropských států vůči Spojeným státům severoamerickým vězí po stránce celně-politické v nynějším způsobu používání všeobecné klauzule nejvyšších výhod. USA totiž zásadně uzavírají pouze obchodní smlouvy s nejvyššími výhodami, nikoliv zároveň ujednání celně tarifní, kteroužto cestou se jim dostává veškerých celních slev, jež smluvní státy jiným státům v celně-tarifních úmluvách povolují. Tak se jim dostává nezasloužených výhod bez jakékoliv vzájemné náhrady. Zatím co se jim odbytové vyhlídky v jiných zemích celními slevami zlepšují, nikdo jim nemůže zabrániti, aby zvyšováním vlastních sazeb, t. zv. cly antidumpingovými, nebo neslýchaně týravou zcelňovací praxí dovoz ztěžovaly, po případě cly prohibitivní povahy dovozu bránily. Jde tu o autonomní akty zákonodárství nebo administrativy, bez jakéhokoliv ohledu na ostatní smluvní státy, aniž by tu bylo

při platnosti integrální zásady nejvyšších výhod možnosti obrany. Spojené státy mohou podržeti, ba ještě zvyšovati kdykoliv svůj enormně vysoký, dílem prohibitivní autonomní celní tarif, dovoz zmenšovati a vývoz na útraty tuzemského konsumu zvyšovati, aniž by smluvním státům musely povolití vzájemné koncese. Touto cestou mohou Spojené státy na př. opanovati trh jižní Ameriky. Hlavní úkol integrální klausule nejvyšších výhod, uvolnití dráhu mezinárodnímu obchodu, se tu maří. Nejvyšší výhody mohou své blahodárně uvolňující účinky pouze tehdy plně rozvinouti, jestliže státy, mezi nimiž úmluva o nejvyšších výhodách trvá, provozují hospodářskou politiku loyálně mezistátní obchod uvolňující. Lze nadále uzavírati bezpodmínečné smlouvy o integrálních nejvyšších výhodách celních se státy, jež se přidržují své celní autonomie a zásadně v žádné tarifní smlouvy nevcházejí, nýbrž bez vzájemných koncesí si nepřetržitě sjednávají dalších výhod a svou vlastní celní ochranu zvyšují? Obdobnou politiku uzavírati celní úmluvy, jichž výhradním obsahem jsou integrální nejvyšší výhody a neuzavírati smluv celně-tarifních, sledovala kromě USA zejména i Velká Británie. Dokud Velká Británie až na některé výjimky zachovávala princip svobodné tržby, nevznikla řečená nesrovnalost jako u Spojených států amerických, nyní však, kdy pro četné zboží zavádí ochranná cla dílem prohibitivní povahy, jeví se integrální doložka „nejvyšších výhod“ jednostrannou nevýhodou pro státy evropského kontinentu.

Theorie i smluvní praxe uznává již odedávna tři logicky samozřejmé a nesporné výjimky z všeobecné doložky nejvyšších výhod:

1. Malý pohraniční styk. 2. Zušlechťovací řízení. 3. Úplnou celní unii trvající nebo budoucí.

Dále jsou takměř všeobecně byt i ne nesporně uznávány anebo trpěny ještě tyto výjimky:

4. Přednostní cla ve prospěch mateřské země a kolonií (dominií).

5. Sousedská klausule.

6. Cla antidumpingová resp. valutární.

7. Povolovací řízení (zákazy dovozu a vývozu, kontingenty).

Otevřenou jest otázka vztahu mezicel (vnitřních, vyrovnávacích cel) v rámci celního společenství a preferenčních cel vůbec k doložce nejvyšších výhod. V nejnovější době stává se všeobecná klausule nejvyšších výhod překážkou snah o regionální hospodářské sblížení na podkladě preferenční soustavy celní, anebo na

dlouhodobé smlouvě založeného celního společenství (neúplné celní unie, připouštějící vnitřní mezicla). Zavádění obilních celních preferencí ve prospěch jihovýchodoevropských států převahou agrárních, byť i omezených na určité vývozní kontingenty, setkává se s překážkou doložky nejvyšších výhod. Zejména však naráží na překážku integrálních nejvyšších výhod projekty regionálního sblížení hospodářského ať prostě na podkladě preferenční soustavy celní, ať na podkladě na dlouhodobé smlouvě založeného celního společenství (neúplné celní unie) připouštějícího vnitřní mezicla. Již mezinárodní hospodářská konference v Ženevě v květnu r. 1927 zabývala se možností výjimek z doložky nejvyšších výhod. Konference nikoliv bez váhání omezenou možnost výjimek připustila, zejména výjimky jak platí pro drobný pohraniční styk a pak k podnětu států baltických, t. zv. regionální klausuli, kteráž již jest zavedena v obchodních smlouvách mezi státy baltickými, skandinávskými a jihoamerickými. Konference prohlásila, že doložce nejvyšších výhod se nepříčí zvláštní ustanovení, pojatá do obchodních smluv, jež mají za účel vyhověti místním potřebám, pokud ustanovení tato jsou vyjádřena bez obojetnosti a pokud neporušují zájmy jiných států. Jest úkolem ekonomického komitétu Společnosti národů, aby označil a projednal přípustné výjimky z klausule nejvyšších výhod a zejména poměr všeobecné doložky nejvyšších výhod ke kolektivním konvencím mezistátním, tak aby tato doložka nebyla překážkou sjednání kolektivních konvencí a zejména regionálních úmluv evropských států. Pokud otázka ta není upravena, samozřejmě může býti dosah doložky nejvyšších výhod změněn jen po dohodě se státy smluvními, na doložce nejvyšších výhod zúčastněnými. Doposud došel ekonomický komitét Společnosti národů jen k těmto výsledkům: E. K. připouští zásadně výjimky z doložky nejv. výhod v případě celních unií a v pohraničním styku. Pokud se týče preferenčních režimů celních, především ve skupinách států sousedních, konstatoval komitét, že k zavedení podobného režimu bylo by třeba souhlasu všech ostatních států, požívajících výhod doložky. V otázce kolektivních úmluv obchodních vyslovil E. K. S. N. názor, že výhody z těchto úmluv plynoucí měly by se vztahovati pouze na signatární státy, současně však uznal obtíže, které tu působí doložka o nejvyšších výhodách. E. K.

S. N. vzal však na vědomí, že v obchodních smlouvách bilaterálních vyvíjí se v poslední době praxe v tom směru, že doložka o nejv. výh. jest doplňována a modifikována dodatkem, jímž se smluvní státy zřikají výhod plynoucích z multilaterálních (kolektivních) ujednání, pokud by k nim samy nepřistoupily. (Na př. obchodní smlouvy belgo-švýcarská, francouzsko-švýcarská z r. 1929). Belgická vláda se usnesla do všech příštích obchodních a celních smluv vložiti výjimku z obecně platné zásady integrálních nejvyšších výhod pro případ, že uzavřena bude kolektivní smlouva se sníženými celními tarify a druhý smluvní stát k ní nepřistoupí. Podobné stanovisko jako E. K. S. N. zaujímá i Mezinárodní obchodní komora, možnost modifikace doložky připouští však poněkud volněji. Komora odkazuje k platným již regionálním klausulím a praví, že takové regionální výjimky jsou přípustné za účelem usnadnění styků mezi zeměmi, na něž se vztahují, naproti tomu jsou neoprávněné tehdy, sledují-li pouze ten účel, aby zavedly nepříznivější zacházení s jinými státy, aniž by mezi zeměmi, na něž se výjimka vztahuje, vznikla větší volnost obchodu a pokles nebo odstranění cel. Jako obvyklou a zcela legitimní výjimku ze zásady nejvyšších výhod připouští samozřejmě pohraniční styk. Rovněž utvoření celní unie považuje se za výjimku, která jest všeobecně uznána. Také nebylo doposud námitek proti preferenčním klausulím sousedským, obsaženým v několika obchodních smlouvách. Švédsko a Norsko, Španělsko a Portugalsko vyhrazují si sousedské právo na celní preference, z nichž ostatní státy jsou vyloučeny. Preferenční „klausule baltická“, obsažená v dotyčných obchodních smlouvách, umožňuje zavedení zvýhodněných cel mezi Finskem, Estonskem, Lotyšskem a Litvou, aniž by státy ostatní měly nároku na tyto preferenční celní slevy. Mezinárodní obchodní komora doporučuje, aby státy, jež si přejí stanoviti takovéto výjimky za účelem usnadnění svých vzájemných styků, požádaly země, požívající u nich nejvyšších výhod, bez vypovídání stávajících smluv, aby nutné výjimky uznaly, a dále doporučuje, aby těmto žádostem bylo vyhověno tam, kde jsou pro to předpoklady, a kde má býti učiněna regionální výjimka z nejvyšších výhod za tím účelem, aby bylo umožněno usnadnění styků mezi státy. Komora dále doporučuje, aby státy, vkládající do svých obchodních smluv regionální výjimky z nej-

vyšších výhod ve prospěch vzájemných styků a používající těchto výjimek k skutečnému zavedení zvláštních vzájemných výhod, přiznávaly si mezi sebou, t. j. v okruhu zvýhodněných zemí, nejvyšší výhody i pro tyto zvláštní úlevy. Mírové smlouvy (čl. 222 smlouvy St. Germainské a 205 smlouvy Trianonské) skýtaly po pět let možnost Rakousku a Československu, Rakousku a Maďarsku uzavřítí tarifní smlouvy s preferenčními cly, vyjatými z nároku na použití generální klausule o nejvyšších výhodách. Pětiletá doba ta uplynula bez užitku. Mezicla, neboli „vnitřní“ cla v oblasti celního společenství, kteréž jest neúplnou celní unií, jsou zpravidla cly diferenčními, jež mají za účel pro přechodnou dobu vyrovnávati rozdílnost podmínek produkčních v jednotlivých součástech celního společenství. Tato cla zvaná vyrovnávací, rovněž bývají vyjímána z obecné platnosti doložky nejvyšších výhod, ač theorie a praxe tu není shodnou. Když v r. 1931 byl arcíř bezvysledně navržen německo-rakouský celní svaz s přechodnými mezicly, byla doložka nejvyšších výhod na tato mezicla namnoze vztahována. Diferenční cla byla však zavedena a obecně uznávána na př. již v Celním spolku německém z r. 1829, mezi Ruskem a Finskem, později mezi Švédskem a Norskem. Podle povahy věci slušelo by vyjmouti mezicla v oblasti celního společenství, jsou-li přechodnými dočasnými cly vyrovnávacími, z klausule nejvyšších výhod. Otázku vztahu integrálních nejvyšších výhod ke clům preferenčním, pokud se týče k vnitřním meziclům hosp. svazu a celního společenství, činí zvlášť palčivou pokusy o řešení t. zv. středoevropského problému regionálními úmluvami. Navrhuje se zejména hospodářský svaz podunajských států nástupnických, spřízněných dodnes starou tradicí styků společenských, hospodářských a kulturních, geografickou polohou, veletokem Dunaje, živostí vzájemných styků tržebních a doplňujícími se zájmy, kteréžto státy vývoj moderního života hospodářského žene k tvoření větších hospodářských celkův. Nej-přirozenějším východiskem regionální konstrukce v Evropě i ve střední Evropě jest organisace zemědělského přebytku a zemědělského deficitu. Jest jasno, že vnější cla na obilí mohou jen tehdy účinkovati, jestliže úhrnná spotřeba sdružených států jest stabilně větší než jich obilní produkce. Pokud však nelze pomýšleti na utvoření dokonalé celní unie, narazí se ihned na překážku

integrálních nejvyšších výhod, ať již jde o celní preference třeba jen pro kontingentovaná množství, anebo o mezcíla v rámci celního společenství. Stává se tedy modifikace integrální zásady nejvyšších výhod důležitým předpokladem hospodářského sblížení na podkladě úmluv regionálních, zejména řešení středoevropského problému na poli obchodně-politickém. Obchodně-politické události poslední doby ubírají integrální doložce nejvyšších výhod stále více na obsahu a na účinnosti. Tak nouzové nařízení říšské německé vlády z ledna 1932 zavádí celní přírážku oproti státům, opustivším zlatý standard. Snahy Belgie, Lucemburska a Holandska po užší hospodářské dohodě dozrály k uskutečnění. Státy tyto se v dohodě z 20. VI. 1932 zavazují, žádných nových cel, žádných dalších překážek vzájemného obchodu nezaváděti, trvajících cla o 10 procent snížit a postupně dále až na 50 procent zmírňovati. Veškerým státům jest přístup k této dohodě za stejných podmínek otevřen. Přes smluvní platnost všeobecné doložky nejvyšších výhod rozmnožuje povolovací režim ve spojení s vázaným devisovým hospodářstvím stále svou zbrojnicí. Soustava dovozních kontingentů stále se rozšiřuje a v rozpravě konané v lednu 1932 v Mezinárodní obchodní komoře v Paříži spatřovali někteří v soustavě kontingentní prvek dokonalejší organisace, menší zlo než příkrá zvyšování cel, a dokonce předpoklad užšího regionálního hospodářského sblížení mezi evropskými státy, jež by se neobešlo alespoň v přechodné době bez stanovení vývozních a dovozních kontingentů. Jinde opět jde jen o zavádění kontingentů c e l n í c h, kdy za nižší sazbu celní se připouští jen určité číselně vyznačené množství. Ač žádný ze způsobů kontingentování se nevyhne výtce, že jsou jím zaváděny diskriminace, které nejsou v plném souhlase s platnou smluvní doložkou o nejvyšších výhodách, přece jest systém kontingentů na postupu, aniž by dbal řečené výtky. Má-li nastati sblížení středoevropských států podunajských na podkladě celní soustavy preferenční, nebude se ostatně lze obejít bez stanovení kontingentů dovozních. Kontingent by určoval objem výměny zboží, leč v jiném duchu, než posavadní snahy o kontingentování dovozu, jež směřují k zúžení mezinárodního obchodu. Stanovení kontingentů v oblasti středoevropské směřovalo by však k rozšíření mezinár. obch. styku. V tomto duchu vedla by ujednání o kontingentech dovozních

mezi sousedními státy automaticky k hospodářské spolupráci v rámci většího hospodářského prostoru, vedla by k organizaci výroby a odbytu důležitějších statků a cla, i snížená, stávala by se časem bezpředmětnými. Podařilo-li by se zmašiti nebo setřítí rozdíly mezi aktivními a pasivními saldy vzájemného zahraničního obchodu, pak by se tím spíše docílilo intensivnějšího odbytu hotových výrobků. Dovození kontingenty, dosud pomůcka ku brzdění mezinárodního obchodního styku, mohou účelně použity státi se nástrojem nejhojnější výměny zboží ve středoevropské oblasti a ukazatelem cesty k hospodářství ve větších hospodářských prostorech, kde i sílu vnitřního trhu lze účinněji podnítiti. Jelikož i v soustavě preferenční dlužno dbáti oprávněných zájmů našeho domácího zemědělství, což se stane především kontingentováním zemědělského dovozu, nebude se lze vyhnouti dovozní organizaci povahy monopolní. Doložka bezpodmínečných nejvyšších výhod, proti níž již dříve bylo mnoho namítáno, octla se v rozporu s potřebami doby a ve své nynější formulaci překáží východisku z přítomného obchodně-politického zmatku, nehledě ani k tomu, že stále více z ní těží ty státy, pro něž tarifní úleva zamýšlena nebyla. Zrodila se z tendencí volné tržby, zdokonalila se v době pevné stability obchodně-politických vztahů, založených na velmi dlouhodobých smlouvách, avšak v neblahém vývoji, jenž skutečně později po skončení světové války nastal, přestala býti úhelným kamenem obchodní politiky. Není již příčiny, proč by neměla býti modifikována. Může-li zřetel na doložku zameziti hospodářské a celní sblížení sousedních států, jež si sblížení přejí a v něm hledají prostředek k zlepšení svého hospodářství, může-li týž zřetel býti nepřekonatelnou překážkou vývoje ve směru k větším hospodářským celkům, jenž odpovídá potřebám novodobého života hospodářského, pak ztrnulé lpění na nynější integrální bezpodmínečné formulaci nejvyšších výhod stává se škodlivým anachronismem. Jednostranně a spontánně ji arcí stát, závislý na vývozních zájmech, omeziti anebo odvrhnouti nemůže, není také potřebí ukvapeně se zbavovati zdravého jádra, jež v ní tkví, jest však třeba nové formulace doložky nejvyšších výhod, aby nepřekážela hospodářskému, zejména celně-politickému sblížení a tvoření větších hospodářských prostorů.